

УДК 658.512:514.1; 004.942

Володимир ДАНИЛЕНКО

vladdanyl@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4952-7498

Ольга ШОМАН

olgasho@ukr.net

ORCID: 0000-0002-3660-0441

м. Харків

ГЕОМЕТРИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ХАРАКТЕР МОДЕЛЮВАННЯ ОГЛЯДОВОСТІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Розглянуто існуючі способи визначення оглядовості машин і дорожніх об'єктів. Наведено особливості формування рельєфних зображень просторових ситуацій. Визначено геометричні властивості рельєфів для зорової оцінки транспортних засобів.

Ключові слова: геометричне моделювання, оглядовість транспортних засобів, панорамні рельєфні зображення.

Постановка проблеми

Важливою проблемою проектування автомобілів є визначення оптимальної оглядовості придорожного простору водіями та пасажиром. Для цього існує низка способів: графічні, електрографічні, фотографічні та ін. [1-3]. Спільним недоліком названих способів є те, що вони можуть застосовуватися тільки в період експлуатації машини і не можуть бути використані на стадії проектування – в період визначення основних параметрів кузова майбутнього автомобіля. Зазначеного недоліку допомагають позбутися панорамні рельєфи. Специфіка рельєфних зображень полягає в тому, що просторові об'єкти відображаються в шар простору. Це надає можливість одержувати рельєфні зображення різних типів, зокрема, – виконувати панорамні (кругові) рельєфи для зображення автомобільних кузовів. Під час зорового аналізу елементів кузова автомобіля з'являється необхідність у використанні циліндричного, конічного та сферичного видів рельєфів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

З ускладненням задач проектування технічних об'єктів з'являється необхід-

ність більш широкого використання способів об'ємно-графічного моделювання [4] в різних галузях виробництва і, зокрема, – в конструюванні та експлуатації автомобільних засобів пересування. Тому розробка геометричних основ для способів об'ємно-графічного моделювання кузовів транспортних засобів має суттєве практичне значення [5-8].

Постановка завдання

У зв'язку з цим надамо характеристики панорамних рельєфів. З'ясуємо аналітичні можливості гіперболічного, параболічного та еліптичного типів рельєфних відображень для оцінки оглядовості засобів транспорту. Виявимо особливості розробки інженерних підходів до побудови рельєфних панорам.

Виклад основного матеріалу

З точки зору теорії інформації графічне зображення можна розглядати як кодування просторових (геометричних) властивостей об'єктів (образів). Графічні зображення можуть бути представлені в різному вигляді за характером передачі просторових форм і способами їх графічного виконання.

Алгоритми побудови ортогональних креслеників, лінійної перспективи та різ-

них видів центральних нелінійних зображень (рис. 1) використовуються під час розв'язання прямої задачі (отримання зображень на основі заданого об'єкта) і оберненої задачі (реконструкція об'єкта на основі заданих зображень).

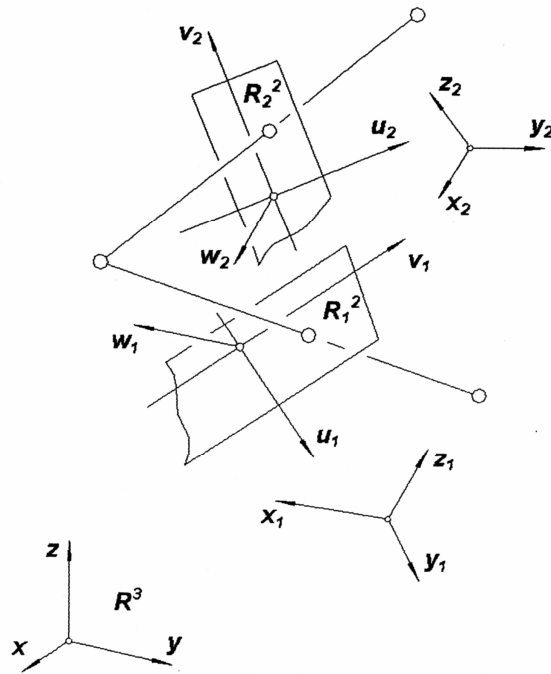

Рис. 1. Схема формування алгоритмів для лінійних та нелінійних перетворень

В загальному випадку прямі перетворення на площини (картини) мають вигляд:

$$\begin{aligned} u_1 &= f_1(x, y, z); \\ v_1 &= f_2(x, y, z); \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} u_2 &= f_3(x, y, z); \\ v_2 &= f_4(x, y, z). \end{aligned} \quad (2)$$

Обернені перетворення в простір визначаються таким чином:

$$\begin{aligned} x &= \varphi_1(u_1, v_1, u_2, v_2); \\ y &= \varphi_2(u_1, v_1, u_2, v_2); \\ z &= \varphi_3(u_1, v_1, u_2, v_2). \end{aligned} \quad (3)$$

Лінійні перетворення переводять пряму лінію в пряму. Нелінійні – пряму лінію в криву, що у загальному випадку призводить до необхідності апроксимації зображень.

Розглянемо точки прямолінійного ряду s і відповідні прямі пучка S (рис. 2). Кожній точці A прямої s відповідає єдина спряжена точка A' тієї ж прямої s . Відповідність точок A і A' є взаємною, тобто пари спряжених точок A і A' утворюють інволюцію [9].

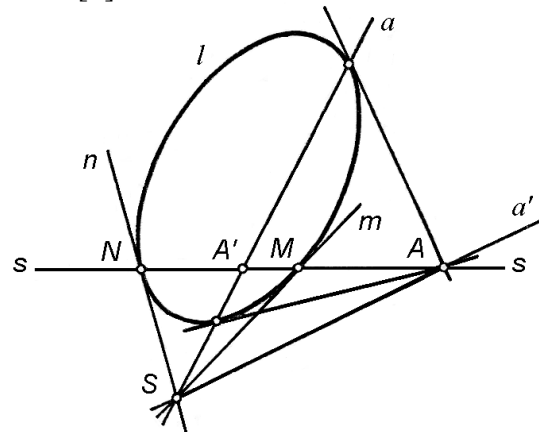

Рис. 2. Інволюція спряжених точок A і A' прямої s та інволюція спряжених прямих a і a' пучка S

Ця інволюція є гіперболічною, якщо пряма s перетинає криву l у двох точках (як на рис. 2). Вона є параболічною, якщо пряма s – дотична до кривої другого порядку l . Нарешті, маємо еліптичну інволюцію, якщо пряма s не перетинає криву l , оскільки в цьому випадку інволюція не має подвійних точок.

Рельєфні наочні зображення, що пов'язані з геометричними перетвореннями тривимірного простору, повинні забезпечуватися відповідними алгоритмами центрального проєціювання. Тому побудова рельєфів (рельєфних панорам) у просторі, обмеженому циліндричними, сферичними або конічними поверхнями, потребує використання саме центральних відображень. Об'єднуючим ці види рельєфів є аналогічне для всіх трьох видів відображення Φ у площині Π , перпендикулярній до осі симетрії цих поверхонь. Визначимо відображення Φ у площині Π . Прямі, інцидентні з центром відображення O , утворюють подвійний пучок O , причому точки кожної напівпрямої перетворюються тільки самі в себе. Закон перетворення точок

(рис. 3) на кожній напівпрямій цього пучка – збереження складного відношення чотирьох точок:

$$(OAPF^\infty) = (O'A'P'F') = \text{const.} \quad (4)$$

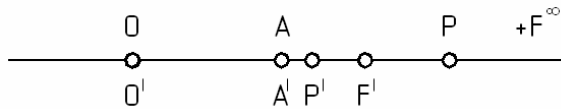

Рис. 3. Подвійне складне відношення 4-х точок прямої

Кожна пряма пучка O апроксимується двома напівпрямими із проєктивними рядами точок, за типами яких будемо розрізняти, відповідно, відображення Φ гіперболічного, параболічного та еліптичного типів і позначати: Φ_c , Φ_n і Φ_e . Оскільки проєктивні ряди на кожній прямій подвійного пучка приймаються рівними, їх можна сполучати обертянням будь-якої напівпрямой навколо центра O , а відображення Φ можна при цьому називати круговим (рис. 4).

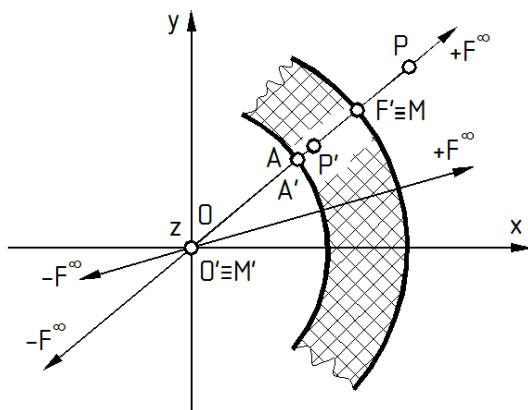

Рис. 4. Схема формування центрально-проєкційних панорамних рельєфів

Показники відображень еліптичного типу Φ_e мають вигляд (5), (6), де c, f – параметри перетворень. Прямі перетворення рельєфів:

$$x' = \frac{f(\sqrt{x^2 + y^2} - c)}{(f + \sqrt{x^2 + y^2})\sqrt{x^2 + y^2}} x;$$

$$y' = \frac{f(\sqrt{x^2 + y^2} - c)}{(f + \sqrt{x^2 + y^2})\sqrt{x^2 + y^2}} y;$$

$$z' = \frac{f(\sqrt{x^2 + y^2} - c)}{(f + \sqrt{x^2 + y^2})\sqrt{x^2 + y^2}} z. \quad (5)$$

Обернені перетворення рельєфів:

$$x = \frac{f(\sqrt{x'^2 + y'^2} + c)}{(f - \sqrt{x'^2 + y'^2})\sqrt{x'^2 + y'^2}} x';$$

$$y = \frac{f(\sqrt{x'^2 + y'^2} + c)}{(f - \sqrt{x'^2 + y'^2})\sqrt{x'^2 + y'^2}} y'; \quad (6)$$

$$z = \frac{f(\sqrt{x'^2 + y'^2} + c)}{(f - \sqrt{x'^2 + y'^2})\sqrt{x'^2 + y'^2}} z'.$$

Показники відображень параболічного типу Φ_n мають вигляд (7), (8), де f – параметр перетворень. Прямі перетворення рельєфів:

$$x' = \frac{f}{f + \sqrt{x^2 + y^2}} x;$$

$$y' = \frac{f}{f + \sqrt{x^2 + y^2}} y; \quad (7)$$

$$z' = \frac{f}{f + \sqrt{x^2 + y^2}} z.$$

Обернені перетворення рельєфів:

$$x = \frac{f}{f - \sqrt{x'^2 + y'^2}} x';$$

$$y = \frac{f}{f - \sqrt{x'^2 + y'^2}} y'; \quad (8)$$

$$z = \frac{f}{f - \sqrt{x'^2 + y'^2}} z'.$$

Показники відображень гіперболічного типу Φ_c мають вигляд (9), (10), де f, m – параметри перетворень. Прямі перетворення рельєфів:

$$x' = \frac{f}{mf + \sqrt{x^2 + y^2}} x;$$

$$y' = \frac{f}{mf + \sqrt{x^2 + y^2}} y; \quad (9)$$

$$z' = \frac{f}{mf + \sqrt{x^2 + y^2}} z.$$

Обернені перетворення рельєфів:

$$\begin{aligned} x &= \frac{mf}{f - \sqrt{x'^2 + y'^2}} x'; \\ y &= \frac{mf}{f - \sqrt{x'^2 + y'^2}} y'; \\ z &= \frac{mf}{f - \sqrt{x'^2 + y'^2}} z'. \end{aligned} \quad (10)$$

Побудова графічних зображень може стати серйозною основою для оцінки варіантів трас автомобільних доріг, а також для характеристики оглядовості транспортних засобів. Відомо, що сприйняття людиною того чи іншого об'єкта або процесу складається з низки етапів [10] – грубого розрізнення загальних контурів і пропорцій, уточнення форми, послідовного розпізнавання окремих деталей, починаючи з крупних, і, нарешті, остаточного і повного сприйняття.

Звернемося до прикладів.

Ті чи інші зображення машин (рис. 5) допомагають перевіряти взаємне розташу-

вання внутрішніх елементів кабіни (важелі керування, педалі, щиток приладів, кермо тощо), каркасу кабіни (стійки, скління) і об'єктів, які розташовані поза кабіною (навісне робоче обладнання, траншея, ґрунт, що підлягає обробці, інші зовнішні елементи). При цьому проектувальник може визначати, які зі згаданих об'єктів (рис. 6) будуть для машиніста знаходитися в зоні видимості, а які опиняться за межами діапазону оглядовості.

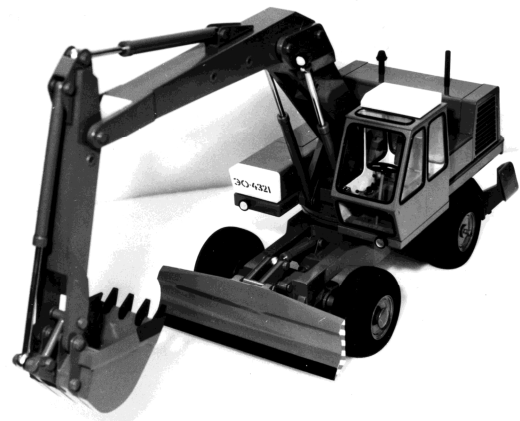

Рис. 5. Зовнішній вигляд екскаватора

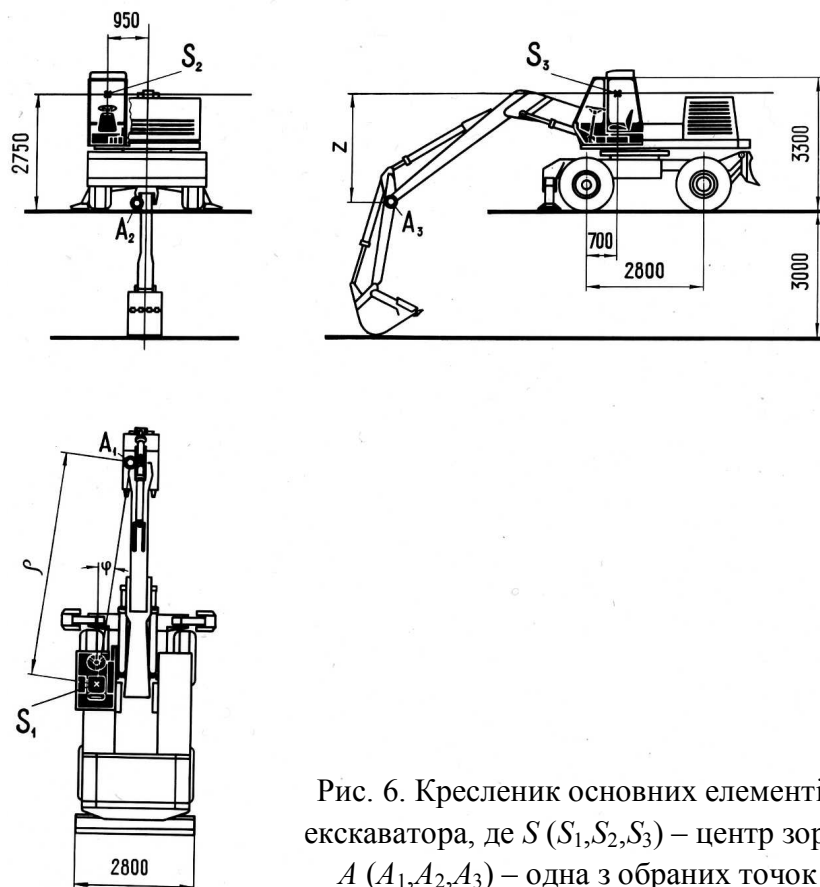

Рис. 6. Кресленок основних елементів екскаватора, де $S(S_1, S_2, S_3)$ – центр зору; $A(A_1, A_2, A_3)$ – одна з обраних точок

Якщо об'єкти, що розташовані всередині кабіни, є видимими, то зовнішні об'єкти можуть бути частково чи повністю перекриті або предметами оточуючого простору, або елементами самого екскаватора. Так, наприклад, при заглибленні ковшу на 3 м навіть по розгортці графопанорами (рис. 7) можна встановити, що в зовнішній зоні оглядовості добре будуть проглядатися об'єкти, які розташовані поблизу лінії горизонту x' (будівлі, під'їзні шляхи, верхня частина стріли екскаватора і т. п.). Іншою є ситуація з близько розташованими об'єктами зовнішньої зони. Можна одразу ж визначити не зовсім задовільну оглядовість траншеї та робочого обладнання: щоб повністю побачити ковш і ґрунт на дні траншеї або котловану, машиністу треба змінювати позу.

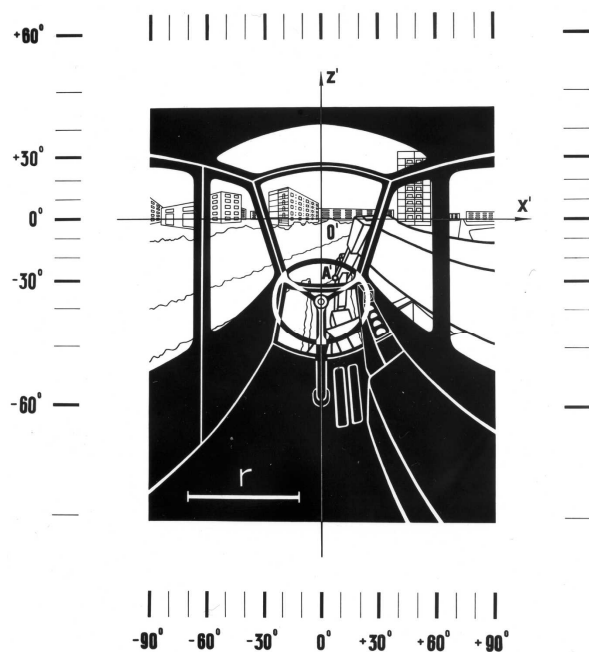

Рис. 7. Розгортка графопанорами оглядовості екскаватора, де A' – зображення точки A (A_1, A_2, A_3) з центру зору S (S_1, S_2, S_3)

Таким чином, для вибору оптимальних умов роботи оператора-машиніста необхідно вносити корективи або в компоно-

вну схему екскаватора, або в розташування, розміри та скління кабіни, або в розміщення центру зору.

Важливим компонентом розв'язання задач оглядовості є обернені перетворення панорамних рельєфів. Вони надають інструмент для перевірки та коригування елементів системи водій (пасажир) – автомобіль – дорога – водій (пасажир). Можна виділити кілька основних варіантів перевірки оглядовості автобусів: видимість дороги; видимість автомобіля, що йде попереду; видимість зустрічного автомобіля; видимість під час обгону, враховуючи динамічний габарит автомобіля; видимість придорожніх об'єктів.

Оцінка та коригування оглядовості транспортних засобів вимагають конкретних показників як прямих, так і обернених перетворень панорамних рельєфів. Прямі перетворення забезпечують одержання рельєфних зображень (рис. 8) існуючих елементів автобуса. Обернені ж перетворення надають можливість перевіряти і коригувати (за нормативами оглядовості) розташування конструктивних елементів автобуса (рис. 9) ще на стадії проектування.

Висновки і перспективи досліджень

Панорамні рельєфи еліптичного, параболічного, гіперболічного типів надають можливість ефективно будувати реалістичні панорами оглядовості транспортних засобів і спеціальних машин. З розширенням області використання рельєфних перспектив зростають і вимоги до способів виконання зображень в шарах простору. Існуючі способи утворення панорамних рельєфів не завжди задовольняють потреби інженерної практики. Тому є необхідними подальші дослідження з розробки інженерних (точних і порівняно простих) способів побудови рельєфних панорам.

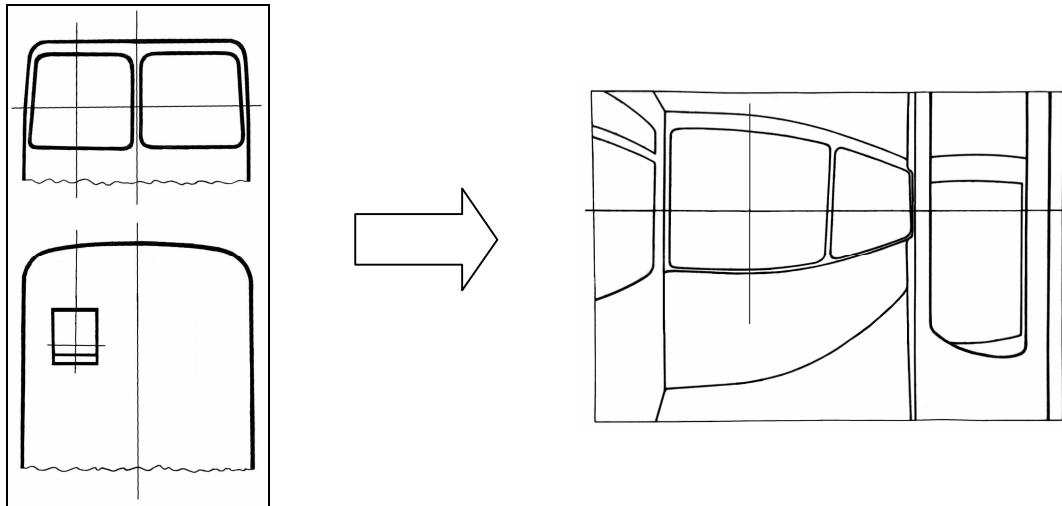

Рис. 8. Схема прямого перетворення панорамного рельєфу

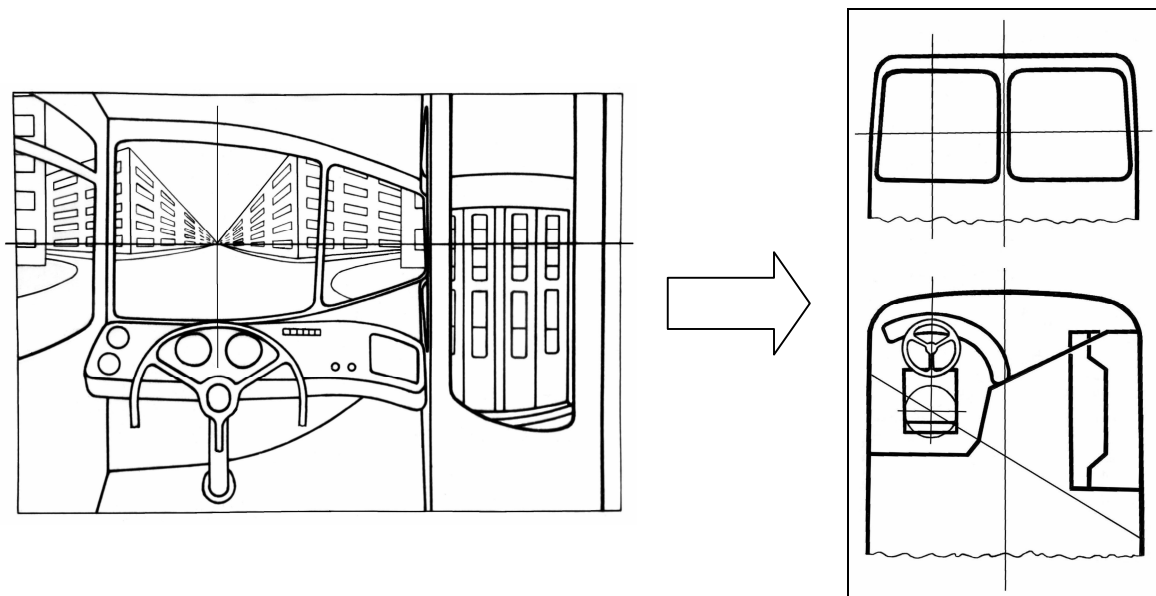

Рис. 9. Схема оберненого перетворення панорамного рельєфу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авенариус, А.А. Методика оценки обзорности автомобилей [Текст] / А.А. Авенариус // Автомобильная промышленность. – 1971. – № 1.
2. Кавун, Ю.М. К вопросу обзорности средств транспорта [Текст] / Ю.М. Кавун // Прикладная геометрия и инженерная графика. – К. : Будівельник, 1973. – Вып. 16. – С. 127-130.
3. Галушка, О.О. Сучасний автомобіль: дизайн-ергономічні інновації [Текст] / О.О. Галушка, О.Д. Пільгуй // Дизайн-освіта 2009: сучасна концепція дизайн-освіти України. – Х. : ХДАДМ, 2009. – Ч. 1. – С. 31-38.
4. Михно, О.Д. К вопросу объемно-графического моделирования в решении задач технической эстетики [Текст] / О.Д. Михно // Механизация сельскохозяйственного производства. – Х. : ХИМЭСХ, 1971. – Вып. 17. – С. 443-453.
5. Даниленко, В.Я. Формування панорамних рельєфів для одержання характеристик оглядовості доріг і транспортних засобів [Електронний ресурс] / В.Я. Даниленко, О.В. Шоман // Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. – Мелітополь : ТДАТУ,

2016. – Вип. 6, Т. 2. – С. 126-133. – Режим доступу до збірника: <http://nauka.tsatu.edu.ua/e-journals-tdatu/V6T2.html>
6. Даниленко, В.Я. Визначення характеристик панорамних рельєфів еліптичного типу з позицій обзорності транспортних засобів [Текст] / В.Я. Даниленко // Прикладна геометрія та інженерна графіка. – К. : КНУБА, 2010. – Вип. 84. – С. 163-167.
  7. Даниленко, В.Я. Про формування панорамних рельєфів параболічного типу для оцінки обзорності автомобільних кузовів [Текст] / В.Я. Даниленко // Технічна естетика і дизайн. – К. : Віпол, 2011. – Вип. 8. – С. 92-97.
  8. Даниленко, В.Я. Зв'язок панорамних рельєфів гіперболічного типу з оцінкою обзорності транспортних і дорожніх об'єктів [Текст] / В.Я. Даниленко // Прикладна геометрія та інженерна графіка. – К. : КНУБА, 2011. – Вип. 88. – С. 126-131.
  9. Кованцов, М.І. Проективна геометрія [Текст] / М.І. Кованцов. – К. : Вища шк., 1985. – 368 с.
  10. Лобанов, Е.М. Проектирование дорог и организация движения с учетом психофизиологии водителя [Текст] / Е.М. Лобанов. – М. : Транспорт, 1980. – 311 с.

Volodymyr DANYLENKO, Olga SHOMAN
Kharkiv

GEOMETRIC ELEMENTS THAT DETERMINE THE NATURE OF MODELING VEHICLES

Existing ways of definition of visibility of machines and road objects are considered. Features of formation of relief images of spatial situations are resulted. Geometrical properties of reliefs for a visual estimation of vehicles are defined.

Keywords: *geometrical modeling, visibility of vehicles, panoramic relief images.*

Владимир ДАНИЛЕНКО, Ольга ШОМАН
Харьков

ГЕОМЕТРИЧЕСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ ХАРАКТЕР МОДЕЛИРОВАНИЯ ОБЗОРНОСТИ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ

Рассмотрены существующие способы определения обзорности машин и дорожных объектов. Приведены особенности формирования рельефных изображений пространственных ситуаций. Определены геометрические свойства рельефов для зрительной оценки транспортных средств.

Ключевые слова: *геометрическое моделирование, обзорность транспортных средств, панорамные рельефные изображения.*

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2017